

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXV-2

APPENDIX

BELGRADE

1994

Бојан ЈОВАНОВИЋ
Балканолошки институт САНУ
Београд

ТИХОМИР ЂОРЂЕВИЋ И АНТЕЈСКИ ПРИНЦИП ЕТНОЛОГИЈЕ

Анстракт: У обимном и разноврсном научном опусу Тихомира Ђорђевића посебно су значајни радови посвећени његовом истраживању традиције и културе народа и етничких заједница Балкана. Резултати и научни домети овог дела условљени су ауторовим приступом који се огледа у пренаглашавању факата везаних за све значајне аспекте народног живота. Прикупљена и научно систематизована грађа представља доминантну димензију његовог дела која оличава изворни етнологски принцип благовременог и тачног регистровања садржаја традиционалне културе.

Веома плодан и разноврстан опус Тихомира Ђорђевића омогућава различите приступе и анализе. Међутим, без обзира из ког угла долазила, различита осветљења само су на посебан начин потврђивала његово место у нашој науци и важност његових радова посвећених етнологском проучавању Балкана.¹ Имајући, дакле у виду значај Ђорђевићевог дела за нашу науку и културу, о њему као аутору може се говорити најпре као о изузетном научнику, педагогу, интелектуалцу, родољубу, а потом и о резултатима његовог истраживања сопствене националне културе као и култура других балканских народа.

Својим пионирским радом Ђорђевић је допринео научном утемељењу наше етнологије, а обиман и разноврстан опус који је оставио за собом представља траг који се данас чита као

1 Упор. прилоге Ј. С. Јанковић, Д. Недељковића, Д. Антонијевића, С. Зечевића и С. Ђулибрка објављене поводом стогодишњице Ђорђевићевог рођења у темату Народног стваралаштва св. 28, Београд, 1968; П. Влаховић, 1987, 106 - 115.

завештање класика. С обзиром на широк тематски опсег и обимност Ђорђевићевог опуса, наша пажња је овом приликом усмерена на утврђивање оних ауторових полазишта и приступа који се показују битним за разумевање његових резултата и научних домета. Наравно, у овом разматрању треба првенствено имати у виду незавршеност овог великог дела, објављеног стицајем прилика, за ауторова живота или постхумно, као и чињеницу да његови највећи пројекти никад нису добили планирано ауторско уобличење. Његово најпознатије дело *Наш народни живот*² је серија књига у десет томова у којима су прептмпани првенствено његови до тада већ објављени чланци у бројним публикацијама, листовима и часописима. Настojeћи да приликом поновног објављивања целовитије представи свој рад из врло различитих области народног живота и традиционалне културе, он је већину од тих чланака тематски груписао у одређене целине, али су поједини прилози, хронолошки објављени касније, остајали изван свог основног тематског круга. Та концептуална недоследност исказала се у даљем надграђивању овог дела јер је његову 11. и 12. књигу требало да чине постхумно објављене студије *Вештица и вила* и *Вампир и друга бића у нашем народном веровању и предању*.³ Иако је своје књиге објављивао као тематске монографије, оне су исказивале ауторове парцијалне резултате у чијој је сенци остала недовршена формална или научна синтеза свих његових великих пројеката у које спада рад на систематизовању обичаја и веровања везаних за животни циклус појединца,⁴ истраживање митских бића⁵ и проучавање Србије у 19. веку.⁶

Балканолошке студије

Објављиване у дужем временском периоду, књиге и студије из домена Ђорђевићевих главних тематских интересовања оцртавају, дакле, један грандиозан али до краја нерезализован подухват. Међутим, од тог пројекта остале су његове књиге које се данас налазе на самом врху најужег списка дела неопходних за даља етнолошка истраживања. Прегледом Ђорђевићеве библиографије лако је видљив широк тематски опсег његових интересовања усмерених ка истраживању сложене етнолошке проблематике народа и етничких група Балкана. Студиозни приступ овом делу открива у тематској разноврсности научни резултат његових истраживања који доприноси сагледавању реалитета овог простора у његовој етничкој, културној и верској укрптености.

2 Т. Ђорђевић, 1930-1934.

3 Т. Ђорђевић, 1953.

4 Т. Ђорђевић 1941/а; о свадбеним обичајима: *Наш Народни живот* књ. II, III и IV; 1937-1941.

5 Т. Ђорђевић 1938/б; 1953.

6 Т. Ђорђевић 1922/б; 1924.

Релевантне за утемељење и развој низа научних дисциплина, Ђорђевићеве студије су значајне и за савремену балканологију. Одређен како тематиком тако и приступом, његов етнолошки рад, несумњиво дубоко балканолошки заснован, има средишње место у његовом опусу. У плодном и разноврсном делу које је оставио за собом, радови посвећени разматрању етничких, културних, фолклорних и религијских тема балканских народа и етничких заједница имају данас изузетан научни значај. Наиме, већ својим првим радовима као и потоњим студијама, Ђорђевић се исказао као етнолог који је у низу својих дела посебну пажњу посветио разматрању етничког реалитета Балкана. Пишући о Грцима, Румунима, Бугарима, Албанцима, Турцима, Муслиманима као и о Циганима, Јеврејима, Саракачанима, он је њихово фолклорно стваралаштво, обичајну праксу и веровања упоређивао са српском народном традицијом. Тако је осим рада о грчким пословицама,⁷ писао и о грчким духовницима у српским народним приповеткама.⁸ Пишући о Румунима у Србији,⁹ он разматра и фолклорне паралеле Румуна и Срба.¹⁰ Посебан чланак Ђорђевић је посветио поређењу српских обичаја, језика и фолклора са бугарским.¹¹ У круг ових разматрања спадају и радови о Арнауцима у Србији,¹² о Муслиманима,¹³ о Турцима¹⁴ као и о Циганима,¹⁵ Саракачанима,¹⁶ Јеврејима.¹⁷ Овим радовима припадају и књиге и чланци о Македонији,¹⁸ Далмацији,¹⁹ Црној Гори²⁰ и Војводини²¹ које употпуњују слику о Ђорђевићевим балканолошким интересовањима израженим, свакако, и у његовим студијама о злим очима²² и самртним обичајима²³ у којима је јужнословенски културни простор представљао ширу основу истраживања ових тема.

Проучавањем једне, Ђорђевић је откривао и реалитет друге појаве и њихове заједничке елементе као карике једног ширег културног синтетета који представља живо ткиво слојевите и комплексне балканске културе. Контекстуално сагледавање културних посебности, елемената и појава везаних за националну традицију, омогућило је откривање њихових дубљих генетских корена и заједничке културне основе. Тако на пример, говорећи о играма и

7 Т. Ђорђевић, 1905/а, 537-539.

8 Т. Ђорђевић, 1905/б, 853-855.

9 Т. Ђорђевић 1941/б; 1923/б, 164-182; 1906.

10 Т. Ђорђевић, 1909/а, 150-161.

11 Т. Ђорђевић, 1891.

12 Т. Ђорђевић, 1923/б, 197-201.

13 Т. Ђорђевић, 1935, 1934; 1938/а.

14 Т. Ђорђевић, 1930-1934 књ. V и VI.

15 Т. Ђорђевић, 1930-1934 књ. VI, VII и VIII.

16 Т. Ђорђевић, 1930-1934 *На Боденику* књ. VIII.

17 Т. Ђорђевић, 1922/а; 1923/а, 202-211; 1926/а, 102-104.

18 Т. Ђорђевић, 1920.

19 Т. Ђорђевић, 1915, № 57, 27. IV 1915/10. V

20 Т. Ђорђевић, 1928, 472-474.

21 Т. Ђорђевић, 1924/б, књ. 303.

22 Т. Ђорђевић, 1938/б.

23 Т. Ђорђевић, 1937-1941.

игрању у Србији у време кнеза Милоша, Ђорђевић указује на више тадашњих назива за варошка кола која опртавају пут њиховог преношења и преузимања из једне у другу средину. Наиме, грчка игра "Кокона Мариола" била је србизирана у назив "Коконича", али и румунизирана од стране влашких Рома. Преобликована у елегантну игру са више укуса познату под називом "Коконешта" она се као таква сретала и у српским местима али под именом "Кукуњеш".²⁴ Овај Ђорђевићев запис је, како се сматра, један од првих података о српским градским играма на основу кога се може поуздано одредити њихово порекло,²⁵ али је он и значајан прилог осветљавању сложеног процеса међусобних културних утицаја народа Балкана.

Истражујући културу, живог и обичајну праксу балканских народа и етничких заједница, Ђорђевић је нарочиту пажњу посветио проучавању српске народне традиције. Из аспекта еволуционистичке теорије, он је настојао да сагледа и реконструира слику о нашем народном животу и његовој материјалној, социјалној и духовној култури. Међутим, настојању да одгонетне и протумачи обредне и религијске садржаје, он је претпоставио прикупљање и систематизовање грађе о народном животу Срба. Тежећи томе да на основу различитих извора прикупи све доступне релевантне чињенице, он је са подједнаким ентузијазмом предузимао путовања као своја непосредна истраживања, о чему сведоче његови етнографски путописи, прикупио грађу унутрашњима посредством својих сарадника,²⁶ истраживао архивски материјал и користио доступну научну литературу. Различити извори били су подређени његовом основном захтеву за тоталитетом чињеничног као начину реконструкције прошлости.

Критика дотадашњег рада

Поклањајући подједнаку пажњу свим релевантним изворима, Ђорђевић је исказивао посебну критичност према непотпуној и несистематски прикупљеној и научно обрађеној грађи у појединим историјско-етнографским делима. Не одбацујући их у потпуности, он је у таквим делима налазио корисне податке за даља истраживања вршена на потпуно другачијим научним премисама. Оцењујући из тог аспекта дело Милана Миличевића *Кнежевина и краљевина Србија*, Ђорђевић истиче да је он као хроничар народног живота допринео разумевањима српског друштва и културе у прошлом веку. Међутим, његово парцијално посвећивање пажње народу у оквиру сваког разматраног округа било је недовољно да би осветлило не само народни живот Србије, већ основне одлике

24 Т. Ђорђевић, 1922/6, *Културне прилике*, 179.

25 С. Зечевић, 1977, 151; 1983, 49.

26 Д. Антонијевић, 1968, 224-228.

тог живота изражене у обичајима и карактерним особинама становништва и самог округа.²⁷ Неадекватно обрађена грађа Миличевићевих етнолошких дела, ограничена тадашњим стадијумом преднаучног емпиризма, указивала је на потребу успостављања адекватног односа према њој управо у време научног утемељења етнологије. Критичким односом према овим делима Ђорђевић је исказивао један од основних задатака новоутемељене науке која се заснива на критичком преиспитивању културног наслеђа ради утврђивања најрелевантнијих референци као предуслова сваког озбиљнијег научног истраживања.

Као један од наших првих стручних етнолога, Ђорђевић је својим радом допринео утврђивању дуго важећих етнолошких стандарда прикупљања и систематизовања етнографске и културно-историјске грађе. Улаживши своју радну енергију првенствено у што целовитије и систематичније представљање етнолошких чињеница, успео је да систематизује грађу која адекватно оцртава традиционални образац наше културе као темељ нашег етничког идентитета. Резултат његовог рада се зато исказује данас као упоришна тачка увида у интегрални садржај наше традиционалне културе. Данашња истраживачка перспектива, отворена према целовитом сагледавању ове културе, плод је Ђорђевићевог дугогодишњег и систематичног рада посвећеног прикупљању и сређивању доступне етнолошке и културно-историјске грађе. Будући да су нова тумачења стални изазов савремених истраживача, дело Тихомира Ђорђевића, као неоспорна вредност наше културне и научне баштине, управо данас у време које тражи адекватније и погпуније одговоре на питање о нашем етничком и националном идентитету, има своју посебну актуелност и атрактивност.

Традиционална култура

Обрађујући све релевантне традиционалне обичаје и веровања нашег народа везане за рођење, сазревање и одлазак са овог света, Ђорђевић је потоњим истраживачима пружио могућност да на основу богатих ритуалних садржаја истраже и њихова латентна значења. Његови радови посвећени браку и породици пружају основ савременом истраживању социјалне димензије свадбеног обреда и значаја магијско-религијских ритуалних чиниоца у процесу прелаза младих у нови статус. У овим разматрањима посебну важност има Ђорђевићево реално сагледавање положаја жене у патријархалној заједници. Ритуални значај младе и њеног централног места у свадбеном обреду условљен је, заправо, њеним реалним статусом социјалне субординираности. Исправљање тог

27 Т. Ђорђевић, 1934/а, 144.

структурног греха према жени исказано је њеним повишеним, али привременим ритуалним значењем које и открива прави смисао обредног механизма свадбе као начина обављања важећих патријархалних принципа.²⁸ Међутим, за разлику од свадбе, обреди поводом рођења и смрти јасно оцртавају представу о другом свету као делу интегралне реалности у којој магијско-религијски ритуални поступци имају првенствено егзистенцијални смисао прелаза из једног света у други.²⁹ Исказан одликама митске реалности, тај други свет је настањен бићима која чине само средиште народних веровања. Посвећујући посебну пажњу прикупљању и систематизовању грађе о митском свету српске традиционалне културе, Ђорђевић реконструира бића тог света³⁰ првенствено из антрополошке и космолошке перспективе.

Резултат тог вишегодишњег рада су и књиге *Вештица и вила и Вампир и друга бића у нашем народном веровању и предању*, које показује природне ентитете у њиховој непосредној вези са човеком и његовом душом. Завршене 1941. године, ове књиге су обједињене у једном тому и објављене постхумно 1953. године у едицији Српског етнографског зборника у којој ће се 1956. године појавити и двотомна *Природа у веровању и предању нашег народа*. У овај сегмент ауторовог опуса спада и дело *Зле очи у веровању Јужних Словена* из 1938. године, написано на основу богате грађе везане првенствено за традицију српског народа. Веровање у зле очи се најадекватније може разумети у контексту магијско-анимистичке доминанте наше народне религије у којој је и мистична сила злог погледа оличена карактеристичном митском представом урока.

Овим веровањем у зле очи Ђорђевић је тумачио бројне појаве из народног жиюга, објашњавајући њиме и порекло накита и одевања.³¹ На примеру овог тумачења огледају се и вредности и домети његовог рада. Иако је успевао да прикупи готово сву релевантну грађу, он је сматрао да се коначни суд о истраживаној појави не може изрећи због недовољних података. Резервисан у погледу могућности доношења неких општијих закључака на основу прикупљеног материјала и доступног узорка, он је своју опрезност пренаглашавао и истицао као својеврстан алиби за остварени научни домет. Свестан ових домета, али не и ограничења својих полазишта, Ђорђевић није увиђао да одређени резултати не зависе од квантитета фактографског материјала, већ од приступа грађи и начину њеног тумачења.

Србија XIX века

У свом истраживању наше културне прошлости он је посебну пажњу посветио сагледавању промена у народној традицији у

²⁸ Б. Јовановић, 1993, 111-148.

²⁹ *Ibid.*, 40-106; Б. Јовановић 1992.

³⁰ С. Зечевић, 1968, 230-232.

³¹ Т. Ђорђевић, 1938/6.

19. веку које су довеле до формирања нових облика културе. Као сарадник и уредник Српског етнографског зборника, он је настојао да осветли период започетих промена народног живота у Србији за време владе Милоша Обреновића. Резултат овог рада садржан је у више посебних књига и прилога везаних за насеља и порекло становништва, народне обичаје, занате и еснафе и медицинске прилике тог раздобља.³² Коначну синтезу овог дугогодишњег проучавања, Ђорђевић је намеравао да представи и једном обухватном монографијом. Међутим, охрабрен пријемом неких делова ове целине публикованих у ондашњој периодици, он најпре 1922. године у књизи *Из Србије кнеза Милоша* обједињује поглавља везана за културне прилике од 1815. до 1839. године, да би две године потом у другој књизи под истим насловом објавио и преостали део свог рада посвећен истраживању становништва и насеља.

Излажући најбитније чињенице привредног, друштвеног и културног живота Србије у време владе кнеза Милоша, Ђорђевић није приступао њиховом потпунијем тумачењу. Без одговарајућег увода и основних напомена о времену о коме пише, он почиње своју књигу *Из Србије кнеза Милоша* једноставном констатацијом о сточарству као најважнијој привредној грани у тадашњој Србији. Поглавље посвећено привреди завршава се без синтезе, податком о рударству. Таксативни и дескриптивни третман релевантних културно-историјских чињеница доминира садржајима и потоњих одељака о трговини, саобраћају, храпи, нонпи, школама, књижевности, уметности и медицини. Полазећи од ових података, аутор ствара основне претпоставке за истраживање ширег културног контекста формирања новог друштва, државе и културе.³³ Тај контекст подразумева и шире традиционално наслеђе чија је егзистентност евидентна и у новим облицима материјалне и духовне културе насталим у оквиру зачетих урбаних целина.

Велики и коренит преображај дотадашњег традиционалног друштва и патријархалне културе започет српском револуцијом добиће током деветнаестог века на замаху који ће довести до формирања слободне модерне државе. Промена самог система значила је и промене унутар тог система и дотадашње традиције. Под спољним утицајем и све присутнијим европским узорима мења се слика друштва, културе и економије Србије. Процес све бржих промена, пратило је потискивање дотадашње традиционалне културе чији су садржаји постајали део нашег културног и друштвено несвесног. Међутим, тај процес потискивања одређених форми традиционалне културе одвијао се кроз компромисно задржавање оних њених елемената који су преобликовани задржани и у новом урбаном контексту. Менталитет прелазне

³² Т. Ђорђевић, 1926/а; 1909/б; 1914; 1925; 1921.

³³ Б. Јовановић, 1983, 189-200.

културе³⁴ која је у себи чувала синкретизам паганског духа даће основни печат културном и друштвеном животу наших градова.

Иако је неким својим тумачењима, којима не недостаје оригиналност, као што је порекло одевања,³⁵ функција куваде³⁶ или заступање теорије о првобитном једнобоштву,³⁷ исказао неодољивост тог имагинативног простора, Ђорђевић је највећи део своје активности посветио прикупљању и сређивању грађе.

За разлику од неких својих савременика, Веселина Чајкановића на пример, чија је реконструкција наше паганске религије идеализована неемпиријским радом, Ђорђевић је задржао позицију истраживача који се није превише удаљавао од истраживаних садржаја. Зато се њему не могу упутити примедбе сличне онима које је Малиновски упућивао Фрејзеру због његовог кабинетског рада,³⁸ јер је аутор *Нашег народног живота* задржао позитивистички третман чињеница сматрајући да изнети подаци, сами по себи довољно речити, указују на излишност формалних закључака. Његов коначни суд није логички следио из научних анализа, већ је изражаван систематски сређеним и представљеним информацијама. Презентиране чињенице претпостављају јасност и излишност тумачења. Без дубљих, аналитичких продора у сложене културне појаве и откривање њиховог порекла, генетских чиниоца, њихове функције и смисла, његово дело остало је вредносно неуједначено. Неусаглашеност између обиља чињеничног и оскудности интерпретативног показују мисао везану за чињенично која без одговарајуће дистанце није одолела ризику постварења.

Сагледавајући данас Ђорђевићево дело уочавамо последице задржане константне близине, и непосредног односа према грађи. Међутим, уколико је својим вишегодишњим радом посвећеним прикупљању доступне грађе из свих релевантних извора у потпуности испуњавао научне захтеве за објективношћу и аутентичношћу, у погледу нужног успостављања дистанце према тој грађи Ђорђевићу је недостајао удаљени поглед, удаљавање од предмета да би се он сагледао из далеска у перспективи.³⁹ Превелика близина чињеничног, пренаглашен емпиријски аспект културно-историјских садржаја давали су његовим радовима изразиту реалистичност што је чинило да разумевање духовног у народном животу и симболичко значење његове религијске праксе остане за аутора удаљено.

34 В. Велмар-Јанковић, 1991, 34-40.

35 Т. Ђорђевић, 1938/6.

36 Т. Ђорђевић, 1936, 199-213.

37 Т. Ђорђевић, 1933, 20-31, 96-105.

38 Б. Малиновски, 1971, 286.

39 С. Lévi-Strauss 1987; К. Леви Строс и Д. Ерибон, 1989, 105, 106; Принцип успостављања дистанце од непосредног предмета истраживања чини, према Леви-Стросу, етнологију блиску астрономији; упор. С. Lévi Strauss 1988, 25; И Симонис, 1969, 211.

Међутим, уколико је за сагледавање феномена духовне културе без усноставања потребне дистанце онемогућавало њихово адекватно тумачење, доследно примењивање принципа чињеничног показало се плодним у сагледавању етничког и културног идентитета појединих целина. Резултат таквог успешног приступа је студија *Македонија*.⁴⁰ У време преовладавања идеолошких и политичких аргумената над научним ова Ђорђевићева књига је прећуткивана и оспоравана. Међутим, адекватно читање ове студије открива објективност приступа израженог у одмереном сагледавању свих битних етничких и културних чиниоца који аргументовано показују присуство и значај српске културе и традиције у овом делу Балкана.

У целокупном Ђорђевићевом опусу, како у радовима везаним за сопствену традицију тако и за културу других балканских народа, посебно је изражена активност на прикупљању и систематизовању грађе о појединим битним аспектима народног живота. Настojeћи да створи што потпунију слику о народним обичајима и веровањима, он тежи да реконструира целину и пружи интегралну слику истраживане појаве која имплицира и истину о њој. Тако сугерирана истина заснива се на чињеницама, етнографској фактографији као сигурном тлу етнологског рада. За Ђорђевића који је своју креативну енергију исказивао првенствено таквим радом, трагање за увек новим фактима сужавало је могућности узлега у неизвесни интерпретативни простор. Позитивистички идеал пренаглашавања чињеничног водио га је ка сталном откривању недовољно познатих етнологских података чијем је прикупљању и систематизовању посветио свој живот. На том вишегодишњем истрајном послу, Ђорђевић као да је увек добијао нову, антејску снагу која и данас напуца истраживаче који у његовим књигама налазе поуздан и прецизан текст као неспоран резултат и вредност његовог целокупног дела.

TIHOMIR ĐORĐEVIĆ AND THE ANTEAEUSIAN PRINCIPLE OF ETHNOLOGY

S u m m a r y

Extremely rich and diverse work of Tihomir Đorđević remained incomplete. His most important projects envisaging research into the Serbian mythology, popular life and cultural history, did not reach their planned synthetic accomplishment. It is the ethnic reality of the Balkans that has a special place within his opus. In studying the culture of Balkan nations and ethnic groups, Đorđević paid particular attention to the research into Serbian traditional culture. His pioneering work was critical on unscientific description of popular life prevailing at the time. Using various sources, he assembled and systematized ample material on all essential aspects of popular life

40 Т. Ђорђевић, 1920, 130-182.

and traditional culture. The corpus of his texts offers a reliable picture of the traditional life pattern conceived as the fundament of ethnic identity.

T. Dordević payed particular attention to the 19-th century changes and transformations of the tradition which brought about the new forms of bourgeois culture, shaped after the European models.

The results and scientific scope of Dordević's ethnological work were determined by an exaggerated emphasis on the factual. Collection and arrangement of the ethnographical and cultural-historical material having been his priority, he did not make further step implying the analysis and interpretation of the material. Such scope of research, determined by an unchanged, immediate relation to the facts, reduced the possibility of their being scientifically interpreted. An embodiment of the primary ethnological principle, his opus can be seen today as a reliable groundwork for further research.

ЛИТЕРАТУРА

Анђелијевић Д.,

1968 *Научне методе и технике Тихомира Ђорђевића*, Народно стваралаштво, св. 28.

Велмар-Јанковић В.,

1991 *Поглед с Калемегдана, Оглед о београдском човеку*, (Београд, 1938. Поновљено издање), Београд.

Влаховић, П.

1987 *Етногенеза несловенских балканских народа по радовима Тихомира Ђорђевића у Писци наше етнологије и антропологије*, Београд.

Ђорђевић Т.

1891 *Српски језик, обичаји и народна поезија и нека упоређења са бугарским*, Етнографска карта српских земаља, Београд.

1905/а *Две грчке пословице*, Српски књижевни гласник (СКГ) св. 7, Београд.

1905/б *Грчки духовници у српским народним приповеткама*, СКГ св. 11, Београд.

1906 *Кроз наше Румуне, путописне белешке*, СКГ књ. XVI, св. 1-5 и 7-10, Београд.

1909/а *Das Geschlechtsleben der Rumänen in Serbien*, Anthropophytica, VI, Leipzig.

1909/б *Архивска грађа за српске народне обичаје за време прве владе кнеза Милоша*, СЕЗБ књ. XIV, Београд.

1914 *Архивска грађа за српске народне обичаје за време прве владе кнеза Милоша*, Живот и обичаји СЕЗБ књ. XIX, Београд.

1915 *La question de la Dalmatie*, Le Messager d'Athènes, 1915, Athene.

1920 *Македонија*, Београд.

1921, *Медицинске прилике у Србији за време прве владе кнеза Милоша*, Београд(1938.).

1922/а *Јевреји Балканског полуострва*, Нова Европа, III, бр. за 10. јул, Загреб.

1922/б *Из Србије кнеза Милоша. Културне прилике од 1815. до 1839. године*, Београд.

1923/а *Јевреји у Србији за време прве владе кнеза Милоша ((1815-1839)*, ГНЃ XXXV, Београд.

1923/б *Румуни у Србији за владе кнеза Милоша (1815-1839)*, ГНЃ XXXV, Београд.

1923/в *Арнаути у Србији за владе кнеза Милоша*, Архив за албанску старину, језик и етнологију, I, св. 1-2, Београд.

- 1924/а *Из Србије кнеза Милоша. Становништво - насеља*, Београд.
- 1924/б *Проучавање Војводине, Летопис Матнице српске*, Нови Сад.
- 1925 *Архивска грађа за занате и еснафе у Србији од II устанка до еснафске уредбе 1847. године*, СЕЗБ књ. XXXIII, Београд.
- 1926/а *Српски и јеврејски фолклор*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, VI, св. 1, Београд.
- 1926/б *Архивска грађа за насеља у време прве владе кнеза Милоша" (1815-1839)*, СЕЗБ књ. XXXVII, Београд.
- 1928 *Црна гора и Црногорци*, СКГ, Нова серија, књ. XXIV, св. 6, Београд.
- 1930-34 *Наш народни живот*, 1-X, Београд.
О свадбеним обичајима у II, III и IV у књизи Наш народни живот
- 1933 *Најстарија религија*, СКГ, Нова серија, књ. XXXVII-XXXVIII, св. 8, 1-2, Београд.
- 1934/а *Милан Ђ. Милићевић, Наш народни живот књ. X*, Београд.
- 1934/б *Зле очи у веровању Муслимана у Охриду*, Гласник Етнографског музеја у Београду (ГЕМ), књ. IX, Београд.
- 1935 *Свети Сава и наши Муслимани*, Политика, 6-8. јануар, Београд.
- 1936 *Кунада*, Прилози КЈИФ, XVI, Београд.
- 1937-41 *Неколики самртни обичаји у Јужних Словена*, Годишњаци Николе Чупића (ГНЧ) XLVI-1., Београд.
- 1938/а *Шта све приповедају наши Муслимани*, Политика 23-26. април, Београд.
- 1938/а *Зле очи у веровању Јужних Словена*, СЕЗБ књ. LIII, Београд.
- 1938/б *Порекло накита и одела*, Глас Српске краљевске академије, CLXXXIX, Београд.
- 1941/а *Деца у веровањима и обичајима нашег народа*, Београд.
- 1941/б *Један пример досељавања Румуна у Србију*, СКГ, Нова серија, књ. LXII, св. 1, Београд.
- 1953 *Вештица и вила, Вампир и друга бића у нашем народном веровању и предању, Природа у веровању и предању нашег народа I, II Српски етнографски зборник (СЕЗБ) LXVI*, Београд.
- Зечевић С.,**
- 1968 *Ђорђевићени прилози српској митологији*, Народно стваралаштво св. 28.
- 1977 *Народне игре источне Србије ГЕМ*, књ. 41, Београд.
1983 *Српске народне игре*, Београд.
- Јовановић Б.,**
- 1983 *Ђорђевићев приступ нашем културном наслеђу"*, Поговор књизи *Из Србије кнеза Милоша*, Београд.
- 1992 *Српска књига мртвих*, Ниш.
- 1993 *Магија српских обреда*, Нови Сад.
- Lévi-Strauss C.,**
- 1987 *The View from Afar*, London.
- 1988 *Strukturalna antropologija 2*, Zagreb.
- Левин-Строс К. и Ерибон Д.,**
- 1989 *Изблиза и издалека*, Сарајево.
- Маллиновски Б.,**
- 1971 *Научна теорија културе*, Магија, наука и религија, Београд.

Симонис И.,

1969 *Клод Леви-Строс или жеља за инцестом*, Трећи Програм Радио Београда бр. 3, Београд.